ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНААС ЗАВСАРЛАГА АВАХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: МОНГОЛ УЛС БОЛОН ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

(Харьцуулсан судалгаа)

Ц.Норовдондог (Ph.D.), Ц.Ариунаа,
Г.Билгээ, П.Уранчимэг

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

Нэг. Монгол Улсын Их Хурлын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалт

Хоёр. Парламентын хуралдаанаас завсарлага авах тухай гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хууль тогтоомжийн түүхчилсэн лавлагаа

Хүснэгт 2. Улсын Их Хурлын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалтын түүхчилсэн лавлагаа

Хүснэгт 3. Австрали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны цагийн хуваарь

Хүснэгт 4. Судалгаанд авагдсан орнуудын парламентын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалт

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Улсын Их Хурлын гишүүний захиалгаар ‘’Парламентын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалт: Монгол Улс болон гадаадын зарим орны туршлага’’ сэдэвт харьцуулсан судалгааг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго:

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасан хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалт, 1990 оноос хойших Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалтад оруулсан өөрчлөлт болон гадаадын зарим орны парламентын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ:

Судалгаанд Монгол Улсын Их Хурлын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалттай холбоотой зүйл, заалтуудыг холбогдох хууль тогтоомжуудаас түүвэрлэн авч хүснэгтээр боловсруулав. Мөн гадаадын дараах улсуудад парламентын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалтыг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд судлав. Үүнд:

- Парламентын нэг танхимтай улс – Өмнөд Солонгос, Турк, Финланд, Эстони улсууд;
- Парламентын хоёр танхимтай улс – Австрали, Герман, Орос, Франц улсууд (доод танхим).

Судалгааны бүтэц:

Судалгааны тайлангийн *нэгдүгээр бүлэгт* Монгол Улсын Их Хурлын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалт, холбогдох хууль тогтоомжид орсон нэмэлт, өөрчлөлтийн талаарх лавлагаа мэдээлэл, *хоёрдугаар бүлэгт* парламентын хуралдаанаас завсарлага авах тухай гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалтын талаарх мэдээллийг тус тус оруулсан болно.

Түлхүүр үг: завсарлага авах, хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага авах, хойшлуулах.

Key words: adjournment, adjourn, recess, suspension, suspend, deferral.

Ключивые слова: перенос или прекращения обсуждений вопроса, перерыв, прерывание.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Нэг. МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУРАЛДААНААС ЗАВСАРЛАГА АВАХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Монгол Улсад байнгын ажиллагаатай Парламент байгуулагдан чуулганы хуралдааны анхны дэгийг Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улс (БНМАУ)-ын Бага Хурлаас 1990 оны 01 дүгээр тогтоолоор “БНМАУ-ын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэг”[1] нэртэйгээр баталж байжээ.

Дараа нь Монгол Улсын шинэ Үндсэн хуульд нийцүүлэн Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг 1992 оны 07 дугаар сард батлан гаргажээ. Энэ хуулиар Улсын Их Хурал (УИХ)-ын эрх зүйн байдлаас гадна УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэгийг хамт зохицуулж байсан.

Түүнээс хойш цаг хугацааны хувьд авч үзвэл, чуулганы хуралдааны дэгтэй холбоотой хууль тогтоомжид УИХ-ын сонгуулийн дараа шинээр бүрэлдсэн Парламент бүр тодорхой хэмжээнд өөрчлөлт оруулж ирсэн хандлага ажиглагдаж байна. Тодруулбал, 1997 онд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг бие даасан хууль болгон батлан гаргасан бол 2001, 2006 онуудад УИХ-ын тогтоолоор чуулганы хуралдааны дэгийг баталж байжээ. Харин 2007, 2020 онуудад чуулганы хуралдааны дэгийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиар тус тус баталсан байна. (Хүснэгт 1.)

УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэг нь 1992 оны Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд заасан дэгийн заалтуудаас уламжлан дараа дараагийн хуралдааны дэгд зохицуулалт болон тусгагдаж, мөн шинээр үүссэн асуудлуудыг нэмж журамлах замаар зохицуулалтыг илүү баяжуулан хөгжүүлж иржээ. Тухайлбал, нам, эвслийн бүлэг хуралдаанаас завсарлага авах хугацаа 1992, 1997 оны дэгийн хуулиудад тодорхой тусгагдаагүй байсан бол чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай 2001 оны УИХ-ын тогтоолд хуралдааны завсарлагын хугацааг нэг цагаас илүүгүй байхаар, уг хугацаанд багтааж зөвшилцөхөөр тусгасан бол 2007 оны дэгийн тухай хуульд завсарлага авах хугацааг ажлын 5-аас илүүгүй өдөр байхаар, шаардлагатай бол ажлын 3 өдрөөр сунгаж болохоор заажээ. Харин 2020 онд батлагдан одоо хэрэгжиж байгаа дэгийн тухай хуульд илүү нарийвчилсан зохицуулалтуудыг тусгасан бөгөөд УИХ дахь нам, эвслийн бүлэг чуулганы нэгдсэн хуралдаан, Байнгын болон дэд, түр хорооны хуралдаанаас завсарлага авч болохоор хуульчилсан байна.

Хүснэгт 1. Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хууль тогтоомжийн түүхчилсэн лавлагаа

№	Баримт бичгийн нэр	Баталсан огноо (дугаар)	Хүчингүй болсон огноо (дугаар)
1.	Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэг	“Дэг батлах тухай” БНМАУ-ын Бага хурлын тогтоол, 1990.09.13, №01	
2.	Монгол Улсын Их Хурлын тухай	Монгол Улсын хууль, 1992.07.06	1997.02.06-ны хуулиар
3.	Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг	Монгол Улсын хууль, 1997.02.06	2001.06.21-ний хуулиар
4.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы дэг	“Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах	УИХ-ын тогтоол, 2006.01.27, №14

[1] БНМАУ-ын Бага Хурлын 1990 оны 09 дүгээр сарын 13-ны өдрийн “Дэг батлах тухай” 1 дүгээр тогтоол. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль (1990-2017 он). Ерөнхий редактор Ц.Цолмон. УБ., 2018. 208-214 дэх тал.

		тухай”, УИХ-ын тогтоол, 2001.06.21, №61	
5.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы дэг	“Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэг батлах тухай”, УИХ-ын тогтоол, 2006.01.27, №14	УИХ-ын тогтоол, 2007.10.11, №67
6.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай[2]	Монгол Улсын хууль, 2007.10.11	2020.05.13-ны хуулиар
7.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай	Монгол Улсын хууль, 2020.05.13	Хүчинтэй

Эх сурвалж:

- *Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль 1990-2017 он (Эх сурвалж, харьцуулсан судалгаа). Ерөнхий редактор Ц.Цолмон. УБ., 2018.*
- *Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: https://www.legalinfo.mn/additional/?lawid=356*

Анх 1990 онд батлагдсан “БНМАУ-ын Бага Хурлын анхдугаар чуулганы дэг”-д хуралдааны үед тухайн хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага авах талаар ямар нэгэн зохицуулалт тусгагдаагүй байсан бол түүнээс хойш батлагдсан УИХ-ын тухай хууль, УИХ-ын чуулганы хуралдааны дэгийн хууль тогтоомжид хэлэлцэж байгаа асуудлаар хуралдаанаас завсарлага авах асуудлыг дараах байдлаар зохицуулж иржээ. (Хүснэгт 2.)

Хүснэгт 2. Улсын Их Хурлын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалтын түүхчилсэн лавлагаа

№	Хууль, тогтоолын нэр	Хуулийн зохицуулалт
1.	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль[3] (1992.07.06)	**18 дугаар зүйл. Намын бүлгийн эрх, үүрэг** 18.1.Улсын Их Хурал дахь намын бүлэг дараах эрх, үүрэгтэй: 18.1.3.Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны үед завсарлага авах; **20 дугаар зүйл. Улсын Их Хурлын гишүүний үндсэн эрх, үүрэг** 20.2.Улсын Их Хурлын гишүүн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ дараах үндсэн эрх, үүрэгтэй: 20.2.2.асуудал хэлэлцэн шийдвэрлэхэд таслах эрхтэй оролцох; **24 дүгээр зүйл. Улсын Их Хурлын даргын чиг үүрэг** 24.1.Улсын Их Хурлын дарга нь Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх ажлыг бүхэлд нь уялдуулан зохицуулж, дараах ажлыг биечлэн эрхэлнэ: 24.1.4.бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь Улсын Их Хурлын гишүүдэд туслах; **31 дүгээр зүйл. Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг** 31.1. ...Тодорхой асуудал хэлэлцэх явцад шаардлагатай бол гишүүдийн олонхийн саналаар хуралдааныг түр завсарлах буюу хугацааг нь сунгаж болно. 31.5.Чуулганы хуралдаанаар хэлэлцэх тодорхой асуудлыг эрс эсэргүүцсэн шалтгаанаар улсын Их Хурлын гишүүн, намын бүлэг тухайн асуудлыг хэлэлцэхэд оролцохгүй гэдгээ уг асуудлыг хэлэлцэж эхлэхээс өмнө хуралдаан даргалагчид албан ёсоор мэдэгдэж болно. Ийнхүү чуулганы хуралдаанд оролцоогүй нь хуралдааны хүчин төгөлдөр байхад

[2] https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=356
[3] Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11439

UIH.MN ЭЗЭМШИЛ ХАМГААЛСАН

		нөлөөлөхөөр байвал хэрхэхийг Улсын Их Хурлын дарга шийдвэрлэх бөгөөд шаардлагатай гэж үзвэл захирамж гаргаж болно.
2.	Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хууль[4] (1997.02.06)	**5 дугаар зүйл. Хуралдааны хэлэлцэх асуудал** 5.5.Чуулганы хуралдаанаар хэлэлцэх тодорхой асуудлыг эрс эсэргүүцсэн Улсын Их Хурлын гишүүн, нам, эвслийн бүлэг тухайн асуудлыг хэлэлцэхэд оролцохгүй гэдгээ уг асуудлыг хэлэлцэж эхлэхээс өмнө хуралдаан даргалагчид албан ёсоор мэдэгдэж болно. Энэ тохиолдолд нам, эвслийн бүлэг, Улсын Их Хурлын гишүүн хуралдаанд оролцохгүй тухай шалтгаан, хугацааг мэдэгдэж, хуралдаан даргалагчид бичгээр өгнө. Ийнхүү чуулганы хуралдаанд оролцохгүй нь хуралдааны хүчин төгөлдөр байхад нөлөөлөхөөр бол дэгийн дагуу хуралдаанд оролцохыг шаардах, эсхүл хуралдаан завсарлах эсэхийг хуралдаан даргалагч шийдвэрлэнэ. Хуралдаан завсарласан хугацаанд нам, эвслийн бүлгийн ахлагч нар уг асуудлаар зөвшилцөнө. Зөвшилцөлд хүрч чадаагүй бол хуралдаанд оролцохгүй байх хугацаа дуусмагц тухайн гишүүн, нам, эвслийн бүлэг хуралдаандаа ирэх үүрэгтэй. Хэрэв хуралдаанд ирэхгүй бүл Улсын Их Хурлын дарга хуралдаанд оролцохыг шаардсан захирамж гаргана. **7 дугаар зүйл. Улсын Их Хурлын хуралдааны хуваарь** 7.6.Тодорхой асуудал хэлэлцэх явцад шаардлагатай бол гишүүдийн олонхын саналаар хуралдааныг түр завсарлах буюу хугацааг нь сунгаж болно.
3.	“Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг батлах тухай” УИХ-ын тогтоол[5] (2001.06.21, №61)	**Нэг. Нийтлэг үндэслэл** 1.9.Тодорхой асуудал хэлэлцэх явцад шаардлагатай бол гишүүдийн саналаар хуралдааныг түр завсарлуулах буюу хугацааг нь сунгаж болно. Харин түр завсарлах хугацаа нэг цагаас илүүгүй байна. 1.10.Чуулганы хуралдаанаар хэлэлцэх тодорхой асуудлыг эрс эсэргүүцсэн Улсын Их Хурлын гишүүн, нам, эвслийн бүлэг тухайн асуудлыг хэлэлцэхэд оролцохгүй гэдгээ уг асуудлыг хэлэлцэж эхлэхээс өмнө хуралдаан даргалагчид албан ёсоор мэдэгдэж болно. Энэ тохиолдолд нам, эвслийн бүлэг Улсын Их Хурлын гишүүн хуралдаанд оролцохгүй тухай шалтгаан, хугацааг мэдэгдэж, хуралдаан даргалагчид бичгээр өгнө. Ийнхүү чуулганы хуралдаанд оролцоогүй нь хуралдаан хүчин төгөлдөр байхад нөлөөлөхөөр бол дэгийн дагуу хуралдаанд оролцохыг шаардах, эсхүл хуралдаан завсарлах эсэхийг хуралдаан даргалагч шийдвэрлэнэ. Хуралдаан завсарласан хугацаанд нам, эвслийн бүлгийн ахлагч нар уг асуудлаар зөвшилцөнө. Ийнхүү авсан хуралдааны завсарлага нь нэг цагаас илүүгүй байна. Зөвшилцөлд хүрч чадаагүй бол хуралдаанд оролцохгүй байх хугацаа дуусмагц тухайн гишүүн, нам эвслийн бүлэг хуралдаанд ирэх үүрэгтэй. Хэрэв хуралдаанд ирэхгүй бол Улсын Их Хурлын дарга нэгдсэн хуралдаанд оролцохыг шаардсан захирамж гаргах бөгөөд дээрх шалтгаанаар нэгдсэн хуралдаанд оролцохгүй байгаа Улсын Их Хурлын гишүүнийг хуралдаан тасалсанд тооцно. Зөвшилцөж чадаагүй асуудлыг нэгдсэн хуралдаанд оролцогчдын олонхын саналаар шийдвэрлэнэ.
4.	“Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг	**Хоёр. Хуралдааны тов, ирц**

[4] “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1997 оны 4 дугаарт нийтлэгдсэн. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7104
[5] “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2001 оны 27 дугаарт нийтлэгдсэн. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203159&showType=1

	батлах тухай” УИХ-ын 14 дүгээр тогтоол[6] (2006.01.27)	2.6.Улсын Их Хурлын дарга нэгдсэн хуралдааныг Байнгын хороо, нам эвслийн бүлгийн саналаар түр завсарлуулах буюу хугацааг нь сунгаж болно. 2.9 Үндсэн хуулийн тодорхой заалтыг илтэд зөрчсөн асуудал хэлэлцсэн, эсхүл Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг эсэргүүцэхээс бусад шалтгаанаар гишүүн, нам, эвслийн бүлэг хуралдаанд оролцохгүй байх буюу түүнийг орхиж гарахыг хориглоно. 2.10. Энэ дэгийн 2.9-д зааснаас бусад шалтгаанаар гишүүн хуралдаанд оролцоогүй буюу орхиж гарсан бол түүнийг хуралдаанд оролцож эсрэг санал өгсөнд тооцож санал хураалт явуулна.
5.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль[7] (2007.10.11)	**4 дүгээр зүйл. Хуралдааны тов, ирц** 4.6.Улсын Их Хурлын дарга нэгдсэн хуралдааныг Байнгын хороо, нам эвслийн бүлгийн саналаар түр завсарлуулах буюу хугацааг нь сунгаж болно. 4.6.Нам, эвслийн бүлэг Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 27.1.4-т[8] заасны дагуу завсарлага авах бол ийнхүү завсарлага авах хугацаа нь ажлын 5-аас илүүгүй өдөр байх бөгөөд шаардлагатай бол нам, эвслийн бүлгийн хүсэлтээр хуралдаан даргалагч завсарлагын хугацааг нэг удаа ажлын 3-аас илүүгүй өдрөөр сунгаж болно. Тухайн асуудлаар нам, эвслийн бүлэг дахин завсарлага авахыг хориглоно.[9] */Энэ хэсгийг 2012 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/* Хуулиар шийдвэрлэх хугацааг тусгайлан заасан асуудлаар нам, эвслийн бүлэг завсарлага авах бол хуралдаан даргалагч тухайн асуудлыг хуулиар тогтоосон хугацаанд шийдвэрлэхэд саад болохгүй байхаар завсарлагын хугацааг тогтооно.[10] */Энэ хэсэгт 2016 оны 04 дүгээр сарын 14-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан/* Завсарлагын хугацаанд нэгдсэн болон Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдаанаар тухайн асуудлаар хэлэлцүүлэг явуулахгүй.[11] */Энэ хэсэгт 2018 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./* 4.7.Нам, эвслийн бүлгийн дарга, эсхүл дэд дарга энэ хуулийн 4.6-д заасны дагуу завсарлага авахдаа завсарлага авах шалтгаан, хугацааг тодорхой хэлж, энэ талаар хуралдааны тэмдэглэлд тусгуулна.[12] */Энэ хэсгийг 2012 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/*
6.	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль[13] (2020.05.13)	**7 дугаар зүйл. Цахим хуралдааны дэг** 7.8.Хуралдааны үед нам, эвслийн бүлэг тухайн хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага авахаар бол хуралдаан даргалагч тухайн үеийн нөхцөл байдалтай уялдуулан завсарлагын хугацааг тогтооно. **13 дугаар зүйл. Гишүүн хуралдаанд асуулт асуух, үг хэлэх журам**

[6] “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2006 оны 09 дугаарт нийтлэгдсэн. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203204&showType=1
[7] “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 2007 оны 39 дугаарт нийтлэгдсэн. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=356
[8] Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 27.1.4-т зааснаар бүлэг ‘’нэгдсэн болон Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааны үед тухайн хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага авах’’ эрхтэй.
[9] Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=101571&showType=1
[10] Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=102648&showType=1
[11] Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=103381&showType=1
[12] Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=101571&showType=1
[13] Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15412

UIH.MN СУДАЛГААНЫ САН

		13.4.Гишүүн энэ хуулийн 9.5-д заасан нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэхээр тогтсон асуудлыг хойшлуулах, дараалал өөрчлөх, асуудал нэмэх горимын санал гаргах бол Улсын Их Хурлын даргад нэгдсэн хуралдааны өмнөх өдрийн 17.00 цагаас өмнө үндэслэл бүхий саналаа бичгээр ирүүлнэ. 13.5.Хуралдаан даргалагч тухайн өдрийн хуралдааныг нээж, хэлэлцэх асуудалтай холбоотой гишүүнээс ирүүлсэн горимын саналыг танилцуулж, хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэнэ. Энэ талаар хэлэлцүүлэг явуулахгүй. **15 дугаар зүйл. Хуралдаанаас завсарлага авах** 15.1.Энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол нам, эвслийн бүлэг Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 33.1.4-т[14] заасны дагуу завсарлага авах эрхтэй. Завсарлага авах хугацаа ажлын 5-аас илүүгүй өдөр байх бөгөөд шаардлагатай бол нам, эвслийн бүлгийн хүсэлтээр хуралдаан даргалагч завсарлагын хугацааг 1 удаа ажлын 3-аас илүүгүй өдрөөр сунгаж болно. 15.2.Нам, эвслийн бүлгийн дарга, эсхүл түүнийг албан ёсоор орлож байгаа гишүүн энэ хуулийн 15.1-д заасны дагуу завсарлага авахдаа завсарлага авах үндэслэл, хугацааг тодорхой хэлж, энэ талаар хуралдааны тэмдэглэлд тусгуулна. 15.3.Завсарлага авсан нам, эвслийн бүлэг тухайн асуудлаар дахин завсарлага авахыг хориглоно. 15.4.Шийдвэрлэх хугацааг нь хуулиар тусгайлан заасан асуудлаар нам, эвслийн бүлэг завсарлага авах бол хуралдаан даргалагч завсарлагын хугацааг тухайн асуудлыг хуулиар тогтоосон хугацаанд шийдвэрлэх боломжтой байхаар тогтооно. 15.5.Завсарлага авсан хугацаанд тухайн асуудлыг хуралдаанаар хэлэлцэхгүй.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

[14] Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 33.1.4-т зааснаар бүлэг “нэгдсэн болон Байнгын, дэд, түр хорооны хуралдааны үед тухайн хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан завсарлага авах” эрхтэй.

Хоёр. ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНААС ЗАВСАРЛАГА АВАХ ТУХАЙ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Судалгаанаас үзэхэд, ихэнх улс орнуудад парламентын хуралдааныг зохион байгуулах, хуралдаанаар асуудал хэлэлцэх, санал хураах, шийдвэр гаргах, тэр дундаа завсарлага авахтай холбоотой харилцааг парламентын тухай хууль, эсхүл хуралдааны дэгээр зохицуулдаг байна. Энэ судалгаанд хамрагдсан гадаадын 7 орны хувьд парламентын хуралдааны дэгийг дэгийн тухай хууль, эсхүл регламентаар зохицуулж байгаа бол Бүгд Найрамдах Солонгос Улс (Өмнөд Солонгос)-д Парламентын буюу Үндэсний Ассамблейн тухай хуулиар зохицуулж байна. Тухайлбал:

1. Австрали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэг;[15]
2. Герман Улсын Бундестагийн хуралдааны дэг;[16]
3. Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын регламент;[17]
4. Өмнөд Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль;[18]
5. Турк Улсын Үндэсний Их Хурлын дэгийн тухай хууль;[19]
6. Финланд Улсын Парламентын хуралдааны дэг;[20]
7. Франц Улсын Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг;[21]
8. Эстони Улсын Рийгикогугийн хуралдааны дэг, дотоод журмын тухай хууль.[22]

Эдгээр эрх зүйн баримт бичгүүдэд парламентын хуралдаанаас завсарлага авах гэдэгт хэлэлцэж байгаа асуудлаар парламентын хуралдаанаас завсарлага авах, хэлэлцүүлгийг завсарлуулах, эсхүл түр хойшлуулахаар зохицуулсан байна. Тухайлбал:

Хэлэлцэж байгаа асуудлаар хуралдаанаас завсарлага авах тухай зохицуулалтыг авч үзвэл, *Герман Улсын Бундестагт* дараах субъектүүдийн саналаар тухайн асуудлын хэлэлцүүлгийг завсарлуулна. Үүнд:

1) намын бүлгийн саналаар;
2) хуралдаанд оролцвол зохих гишүүдийн 5-аас доошгүй хувийн саналаар;
3) гишүүний саналаар.

Бундестагийн гишүүн нь хэлэлцүүлгийн явцад хийсэн мэдээлэлд няцаалт хийх, залруулах зорилгоор хэлэлцүүлгийг завсарлуулж болохоор хуульчилсан байна.

Оросын Холбооны Улс (Орос Улс)-ын Төрийн Думын хуралдаанаар хэлэлцэж байгаа асуудлын хэлэлцүүлгийг хойшлуулах (буюу зогсоох)-ыг санал хураалтад оролцсон

[15] Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэг (House of Representatives Standing and Sessional Orders, 2004) https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/House_of_Representatives_Standing_Orders

[16] Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бундестагийн хуралдааны дэг (Rules of Procedure of the German Bundestag) - https://www.bundestag.de/en/parliament/function/legal

[17] Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын Регламент (Регламент Государственной Думы, 1998) http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/

[18] Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (National Assembly Act, 2012) https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=25732&lang=ENG

[19] Бүгд Найрамдах Турк Улсын Үндэсний Их Хурлын хуралдааны дэг (Türkiye büyük millet meclisi içtüzüğü (Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Turkey), 1973) https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=17&MevzuatNo=584&MevzuatTertip=5

[20] Бүгд Найрамдах Финланд Улсын Парламентын хуралдааны дэг (Parliament’s Rules of Procedure, 1999) https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_3+2013.pdf

[21] Бүгд Найрамдах Франц Улсын Үндэсний Ассамблейн Регламент (Rules of Procedure of National Assembly, 1958) https://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#chap12

[22] Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Рийгикогугийн хуралдааны дэг, дотоод журмын тухай хууль (Riigikogu Rules of Procedure and Internal Rules Act, 2003) - https://www.riigiteataja.ee/en/eli/518112014003/consolide

ШУТИС
СУДАЛГААНЫ САН

депутатуудын олонхын саналаар шийдвэрлэнэ. *Финланд Улсын Парламентад* хуралдаанд асуудлыг танилцуулах хэлэлцүүлгийн үед хэрэв хэн нэгэн гишүүн хүсэлт гаргасан бол уг хэлэлцүүлгийг ойрын нэгдсэн хуралдаан хүртэл нэг удаа хойшлуулж болно.

Франц Улсын Үндэсний Ассамблейн Ерөнхийлөгч буюу хуралдаан даргалагч нь хуралдааныг хэдийд ч түр хойшлуулах (suspend) буюу завсарлуулах (adjourn) эрхтэй.

Мөн хуралдаанаар хэлэлцэж байгаа асуудлаар эсрэг байр суурьтай 2-оос доошгүй гишүүн үг хэлсэн бол уг хэлэлцүүлгийн тухайн үе шатыг Ерөнхийлөгч хааж болох (closure)-оос гадна Танхимын гишүүн хэлэлцүүлгийг хаах талаар санал гаргаж болно.

Ерөнхийдөө Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэгтэй холбоотой саналыг ямагт үндсэн асуудал (the main question)-аас нэн тэргүүнд хэлэлцэх буюу үндсэн асуудлаарх хэлэлцүүлгийг түр хойшлуулж болохоор Регламентад заасан байна. Гишүүн дэгтэй холбоотой санал гаргах үед өөр гишүүн үг хэлж байвал түүнийг үгээ хэлж дуусмагц санал гаргасан гишүүнд үг хэлэх эрх олгодог байна.

Хуралдааныг түр хойшлуулах хүсэлтийг Засгийн газар, холбогдох хорооны дарга буюу илтгэгч, эсхүл намын бүлгийн дарга, эсхүл түүнийг төлөөлөхөөр урьдчилан Ерөнхийлөгч буюу хуралдаан даргалагчид мэдэгдсэн бүлгийн гишүүн санал гаргасан бол хуралдаан даргалагч шийдвэрлэнэ, бусад тохиолдолд Үндэсний Ассамблейгаар шийдвэрлэнэ.

Эстони Улсын Рийгикогуд хуралдаан даргалагч нь 30 хүртэлх минутын завсарлага зарлаж болохоос гадна Байнгын хороо, эсхүл намын бүлгийн дарга, дэд дарга санал хураахаас өмнө 10 хүртэлх минутын завсарлага шаардах эрхтэй. Мөн Рийгикогугийн Зөвлөл, холбогдох хороо, эсхүл төсөл санаачлагчийн саналаар Рийгикогу төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлгийн санал хураалтыг түр хойшлуулж болохоор зохицуулсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан улсуудаас *Австрали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын* хувьд хуралдаанаас завсарлага авах онцлог зохицуулалттай гэж хэлж болохоор байна. Төлөөлөгчдийн танхим нь “завсарлагааны хэлэлцүүлгийн цаг” буюу “adjournment” хэмээх тусгайлсан хэлэлцүүлэг явуулах цагтай байна. Энэхүү цагийг Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн 29 дүгээр зүйлд тусгажээ. Хуваарийн дагуу Даваагаас Лхагва гарагт 19:30 цагт, Пүрэв гарагт 16.30 цагт спикер “Танхим одоо завсарлах уу” (“That the House do now adjourn?”) гэж асууснаар нэгэн төрлийн чөлөөт хэлэлцүүлэг буюу мэтгэлцээнийг эхлүүлдэг. Энэхүү хэлэлцүүлгийн онцлог нь танхимын хэлэлцүүлэгт хамаарах нийтлэг журмыг баримтлахгүйгээр гишүүдэд аливаа асуудлаар чөлөөтэй үг хэлэх боломж олгодогт оршино. (Хүснэгт 3.) Гэхдээ энэ үеэр танхимын хуралдаанаар хэлэлцээгүй аливаа шинэ асуудлыг хэлэлцэхгүй.

Хүснэгт 3. Австрали Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны цагийн хуваарь

1	*2*	*3*	*4*
Гараг	*Хуралдаан эхлэх*	*Завсарлага санал болгох*	*Танхим завсарлах*
Даваа	10:00	19:30	20:00
Мягмар	12:00	19:30	20:00
Лхагва	09:30	19:30	20:00
Пүрэв	09:30	16:30	17:00

Дэгийн 1 дүгээр зүйлд заасны дагуу уг хэлэлцүүлгийн үед гишүүн 5 хүртэлх минут үг хэлнэ, тэрээр 2 дахь удаагаа мөн 5 хүртэлх минут үг хэлэх боломжтой. Гэхдээ 2 дахь удаагийнх

UIH.MN СУДАЛГААНЫ САН

нь танхимаас өөр гишүүн үг хэлэх хүсэлт гаргаагүй тохиолдолд боломжтой ажээ. Энэ үеэр гишүүн буруу ташаа мэдээллийг засахын тулд өмнөх мэтгэлцээний үеэр хөндөгдсөн асуудалд хувийн тайлбар, хариу өгч болно.

Төлөөлөгчдийн танхимын практикт уг чөлөөт хэлэлцүүлгийн үед сөрөг хүчний гишүүн хамгийн түрүүнд үг хэлэх саналыг хүлээж авдаг. Үүний дараа хэрэв гишүүд хуралдааны танхимын хоёр талаас үг хэлэх хүсэлтээ илэрхийлж боссон бол спикер ердийн журмаар хоёр талын гишүүдээс ээлжлэн дуудах ба спикер түрүүлж боссон гишүүнээс эхэлж дуудна.[23]

Завсарлагааны хэлэлцүүлэг (adjournment) Даваагаас Лхагва гарагт 20:00 цаг хүртэл, Пүрэв гарагт 17:00 цаг хүртэл үргэлжилнэ. (Хүснэгт 3.)

Хэрэв танхимын тухайн өдрийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын дараалалд багтсан асуудлыг хэлэлцэж дуусаагүй байхад завсарлагааны хэлэлцүүлгийн цаг эхэлсэн бол уг асуудлыг дараагийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын дараалалд оруулна.

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын парламентад хуралдааны танхимд ***эмх замбараагүй байдал үүссэний улмаас*** хуралдааныг завсарлуулдаг зохицуулалт байна. Тухайлбал, *Турк Улсын Үндэсний Их Хурал* хуралдаан даргалагч нь хуралдааны үеэр чимээ шуугиан гаргах, зодоон цохион хийх зэрэг эмх замбараагүй байдал үүсэж, хуралдааны дэгийг сахиулж чадахгүй бол чуулганы индэр дээрээс хуралдаанаас завсарлага авахыг сануулна, хэрэв эмх замбараагүй байдал үргэлжилбэл нэг хүртэлх цагийн завсарлага зарлах эрхтэй. Хуралдааныг дахин нээсэн ч эмх замбараагүй байдлыг зогсоож чадаагүй бол хуралдаан даргалагч хуралдааныг хаана. Мөн *Австрали, Герман, Өмнөд Солонгос* зэрэг улсын парламентад хуралдаан даргалагч ийм тохиолдолд хуралдааныг завсарлуулах эрхтэй.

Мөн дараах тохиолдлуудад хуралдааныг завсарлуулах, хэлэлцүүлгийг, эсхүл хуралдааныг хойшлуулах зохицуулалт байна. Тухайлбал:

Эстони Улсын Рийгикогуд шаардлагатай гэж үзвэл хуралдаан даргалагч хэлэлцэж буй асуудлаар ***санал хураалтад бэлтгэх шаардлага гарсан тохиолдолд*** хуралдааныг завсарлуулах ба саналын хуудас бэлтгэсний дараа хуралдаан даргалагч завсарлага дуусаныг зарлана.

Австрали, Герман, Турк зэрэг улсуудын парламетад ***гишүүдийн ирц бүрдээгүйн улмаас*** хэлэлцүүлгийг, эсхүл хуралдааныг хойшлуулж болдог. Тухайлбал, *Турк Улсын Үндэсний Их Хурал* нийт гишүүдийн гуравны нэгээс доошгүй нь ирээгүй бол хуралдааныг нэг цаг хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болно. Хэрэв хуралдааны ирц бүрдээгүй бол уг хуралдааныг хааж болно.

Эстони Улсын Рийгикогуд хэлэлцүүлгийн үндэслэл болсон ***баримт бичгийг гишүүдэд цаг тухайд нь тараагаагүй нь*** хэлэлцүүлгийг хойшлуулах үндэслэл болно.

Мөн ***тухайн асуудлыг хэлэлцэхэд холбогдох субъект нь хуралдаанд хүрэлцэн ирээгүй нь*** хэлэлцүүлгийг хойшлуулах үндэслэл болдог. Тухайлбал, *Эстони Улсын Рийгикогугид* илтгэгч нь, *Орос Улсын Төрийн Думд* хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн хууль санаачлагч, эсхүл түүний төлөөлөгч, холбогдох хороодын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч нь ирээгүй бол тухайн асуудлаарх хэлэлцүүлгийг хойшлуулна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын парламентын хуралдаанаас завсарлага авах, хэлэлцүүлгийг завсарлуулах, түр хойшлуулахтай холбоотой парламентын хууль,

[23] Adjournment debate. Parliament of Australia https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/Practice7/HTML/Chapter16/Adjournment_debate

хуралдааны дэг, регламентаар зохицуулсан харилцааны зүйл, заалтуудыг дэлгэрэнгүй байдлаар Хүснэгт 4-өөс үзнэ үү.

Хүснэгт 4. Судалгаанд авагдсан орнуудын парламентын хуралдаанаас завсарлага авах эрх зүйн зохицуулалт

<table>
<tr><th>№</th><th>Хуулийн нэр</th><th>Хуулийн зохицуулалт</th></tr>
<tr><td>1.</td><td>Австрали Улс
Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэг
(2004 онд батлагдсан)</td><td>
1 дүгээр зүйл. Үг хэлэх хугацааны дээд хязгаар
Хэлэлцүүлэг, үг хэлэх, мэдэгдэл хийх хугацааны дээд хязгаар нь дараах байдалтай байна.
<table>
<tr><th>Хэлэлцүүлгийн дэг</th><th>Хугацаа (дээд хязгаар)</th></tr>
<tr><td>Завсарлагааны хэлэлцүүлэг (adjournment)</td><td></td></tr>
<tr><td>Завсарлагааны нийт хэлэлцүүлэг</td><td>30 минут</td></tr>
<tr><td>Холбооны танхим дахь нийт хэлэлцүүлэг</td><td>Тодорхойгүй</td></tr>
<tr><td>Сунгасан хэлэлцүүлэг (Сайд хариулахын тулд түүний хүсэлтээр хэлэлцүүлгийг сунгах)</td><td>10 минут</td></tr>
<tr><td>Гишүүн бүр (цаг сунгахгүйгээр)</td><td>5 минут</td></tr>
<tr><td>Хэрэв өөр гишүүн босоогүй бол өмнө нь саналын талаар үг хэлсэн гишүүн дахин үг хэлэх</td><td>5 минут</td></tr>
<tr><td>Сунгасан хэлэлцүүлэгт сайд үг хэлэх</td><td>5 минут</td></tr>
</table>
(Дэгийн 31 дүгээр зүйл (Танхим), 191 дүгээр зүйл (Холбооны танхим))

29 дүгээр зүйл. Танхимын хуралдаан болон завсарлагааны хэлэлцүүлгийн цагийн хуваарийг тогтоох
б) Танхим нь дэгийн 30, 31, 32 дугаар зүйлд заасан асуудлаар дараах цагийн хуваарийн дагуу хуралдах ба завсарлана (adjourn).
<table>
<tr><th>1</th><th>2</th><th>3</th><th>4</th></tr>
<tr><td>Гараг</td><td>Хуралдаан эхлэх</td><td>Завсарлага санал болгох</td><td>Танхим завсарлах</td></tr>
<tr><td>Даваа</td><td>10:00</td><td>19:30</td><td>20:00</td></tr>
<tr><td>Мягмар</td><td>12:00</td><td>19:30</td><td>20:00</td></tr>
<tr><td>Лхагва</td><td>09:30</td><td>19:30</td><td>20:00</td></tr>
<tr><td>Пүрэв</td><td>09:30</td><td>16:30</td><td>17:00</td></tr>
</table>
31 дүгээр зүйл. Танхимын хуралдааныг автоматаар завсарлуулах (adjournment)
а) Дэгийн 29 дүгээр зүйлийн 3 дахь баганад заасан хугацаа болоход спикер хуралдаан завсарлуулах санал хураалт явуулна.
Санал хураалтын талаар хэлэлцэж болох боловч өөрчлөлт оруулахгүй.
в) Дор дурдсан шаардлагыг хангасан байна:
Санал хураалт дуусгавар болох
</td></tr>
</table>

(i) Хэрэв дэгийн 31.а-д заасан Танхимыг завсарлуулах хугацаа болоход санал хураалт дуусаагүй байсан ч Танхимыг завсарлуулна.

Хэлэлцэж дуусаагүй асуудал

(vi) Хэрэв аливаа асуудлыг хэлэлцэж шийдвэрлээгүй байхад Танхимын хуралдааныг завсарлуулах цаг болсон бол тухайн асуудлыг дараагийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын дараалалд оруулна.

32 дугаар зүйл. Бусад завсарлага

а) Сайд урьдчилан мэдэгдэлгүйгээр Танхимыг завсарлуулах санал гаргаж болно. Саналыг өөрчилж болохгүй.

б) Дараах тохиолдолд спикер Танхимыг санал хуралт явуулахгүйгээр завсарлуулж болно:

(i) гишүүдийн ирц бүрдээгүй болон дэгийн 57 дугаар зүйлд заасан ирц бүрдээгүй бол;

(ii) дэгийн 95 дугаар зүйлд заасан эмх замбараагүй байдал үүссэн бол.

33 дугаар зүйл. Ердийн завсарлагааны цагаас хойш үйл ажиллагаанд тавих хязгаарлалт

Ердийн завсарлагааны цаг гэж дэгийн 29 дүгээр зүйлийн 4 дэх баганад заасан хамгийн сүүлийн цагийг ойлгоно. Танхимын захирамж гарснаас бусад тохиолдолд завсарлагааны хэлэлцүүлгийн хугацаанд аливаа шинэ асуудлыг хэлэлцэхгүй.

34 дүгээр зүйл. Үйл ажиллагааны хуваарь

Танхимын үйл ажиллагааны хуваарийг Зураг 2-т харуулав.

Зураг 1. Танхимын үйл ажиллагааны хуваарь[24]

Даваа		*Мягмар*		*Лхагва*		*Пүрэв*	
19.30	ЗХ	19.30	ЗХ	19.30	ЗХ	16.30	ЗХ
20.00		20.00		20.00		17.00	

37 дугаар зүйл. Өдрийн хэлэлцэх асуудлын дараалал

г) Тухайн өдрийн хэлэлцэх асуудлын дараалалд багтсан асуудлыг Танхимын хуралдаан завсарлахаас өмнө хэлэлцэж амжаагүй бол дараагийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын дараалалд оруулна.

78 дугаар зүйл. Хэлэлцүүлэг явуулахгүй саналууд

Дор дурдсан саналуудаар хэлэлцүүлэг явуулахгүй ба ямар нэгэн тайлбаргүйгээр, өөрчлөлт оруулахгүйгээр нэн даруй шийдвэрлэнэ:

д) завсарлагааны хэлэлцүүлгийг эхлүүлэх (дэгийн 79 дүгээр зүйл);

79 дүгээр зүйл. Завсарлагааны хэлэлцүүлэг явуулах (adjournment)

а) Тухайн асуудлаар танхимын хуралдаан дээр үг хэлээгүй гишүүн, эсхүл асуултад хариулах эрхтэй гишүүн завсарлагааны хэлэлцүүлгийг эхлүүлж болно (the adjournment). Хэрэв гишүүн тусгайлан санал хураалт явуулах хүсэлт гаргаагүй бол уг асуудлыг завсарлагааны хэлэлцүүлгийн үеэр дахин хэлэлцүүлж санал хураалтад оруулж болно. Уг санал хураалтыг дахин хэлэлцүүлэхгүйгээр, өөрчлөлт оруулахгүйгээр шууд явуулж болно.

б) Хэрэв санал дэмжигдсэн бол завсарлуулах санал гаргасан гишүүн хэлэлцүүлгийг дахин үргэлжлүүлэх үед хамгийн түрүүнд үг хэлж болно.

в) Хэрэв санал дэмжигдээгүй бол завсарлуулах санал гаргасан гишүүн хэлэлцүүлгийн төгсгөл хэсэгт үг хэлж болно.

95 дугаар зүйл. Ноцтой эмх замбараагүй байдлын үед Танхимын хуралдааныг завсарлуулах буюу зогсоох

[24] ***Жич:*** *Завсарлагатай холбоотой хэсгийг оруулсан болно.* ***Товчилсон үг:*** *ЗХ - завсарлуулах хэлэлцүүлэг.*

		Хэрэв Танхимд ноцтой эмх замбараагүй байдал үүссэн бол спикер санал хураалт явуулалгүйгээр: а) хэзээ хуралдахыг мэдэгдэж хуралдааныг түр хойшлуулна (suspend); б) дараагийн хуралдаан хүртэл завсарлуулна (adjourn). **187 дугаар зүйл. Дэг сахиулах** а) Хэрэв Холбооны танхимд эмх замбараагүй байдал үүсвэл: (ii) Гишүүн урьдчилан мэдэгдэхгүйгээр хуралдааныг түр хойшлуулах (suspend), эсхүл завсарлуулах (adjourn) тухай санал оруулж болно. Хэрэв хуралдааныг завсарлуулсан бол тухайн үед шийдвэрлэгдээгүй аливаа асуудлыг дараагийн хуралдааны хэлэлцэх асуудлын дараалалд оруулна.
2.	**Герман Улс** Бундестагийн хуралдааны дэг	**25 дугаар зүйл. Хэлэлцүүлгийг завсарлуулах буюу хаах** 1.Үг хэлэх дараалалд орсон гишүүдийн нэрс дууссан, эсхүл аль нэг гишүүн үг хэлэхээр саналаа илэрхийлэхгүй бол Ерөнхийлөгч (хуралдаан даргалагч) тухайн асуудлын хэлэлцүүлгийг хаасныг мэдэгдэнэ. 2.Бундестаг нь намын бүлгийн буюу хуралдаанд оролцвол зохих гишүүдийн 5-аас доошгүй хувийн саналаар тухайн асуудлын хэлэлцүүлгийг завсарлуулах (adjournment) буюу хааж (close) болно. Хэлэлцүүлгийг завсарлуулах, хаах санал нэгэн зэрэг гарсан бол эхэнд нь хаах саналын талаар санал хураана. Гагцхүү бүх намын бүлгийн төлөөлөл үг хэлсний дараа хэлэлцүүлгийг хаах талаар санал хураалт явуулна. **26 дугаар зүйл. Хуралдааныг завсарлуулах** Бундестаг гагцхүү Ерөнхийлөгчийн, эсхүл намын бүлгийн буюу хуралдаанд оролцох ёстой гишүүдийн 5-аас доошгүй хувийн саналаар хуралдааныг завсарлуулна. **30 дугаар зүйл. Хэлэлцэх асуудлаар тайлбар хийх** Хэлэлцүүлэг дууссан (conclusion), түр хойшлуулсан (suspension), эсхүл завсарлуулсан (adjournment)-ы дараа хэлэлцүүлгийн талаар тайлбар хийх зөвшөөрлийг олгоно. Хэлэлцүүлгийн үед тайлбар хийхийг хүссэн гишүүдэд Ерөнхийлөгч давуу эрх олгож болно. Тухайн гишүүн тайлбар хийх хүсэлт гаргахдаа түүний үндэслэлийг Ерөнхийлөгчид мэдэгдэнэ. Гагцхүү хэлэлцүүлгийн явцад тухайн гишүүний талаар хийсэн мэдээлэлд залруулга, няцаалт хийхэд, эсхүл өөрийн хэлсэн үгийг залруулах зорилгоор энэхүү тайлбарыг хийнэ. Тайлбарын 5 хүртэлх минут хийнэ. **32 дугаар зүйл. Хэлэлцэх асуудалд хамааралгүй асуудлаар тайлбар хийх** Ерөнхийлөгч хэлэлцэх асуудлын дараллын дагуу эхний асуудлыг хэлэлцэж эхлэхээс өмнө буюу дууссаны дараа, эсхүл хэлэлцүүлгийг түр хойшлуулсан (suspension) буюу завсарлуулсан (adjournment)-ны дараа хэлэлцэх асуудалд хамааралгүй асуудлаар тайлбар хийх хүсэлтэй гишүүнд үг хэлэх эрх олгож болно. Тухайн гишүүн тайлбар хийх үндэслэлээ Ерөнхийлөгчид мэдэгдэнэ. Тайлбарын 5 хүртэлх минут хийнэ. **40 дүгээр зүйл. Хуралдааныг түр хойшлуулах** Бундестагийн хэвийн үйл ажиллагаанд саад учруулах нөхцөл байдал үүссэн, үймээн дэгдсэн бол Ерөнхийлөгч хуралдааныг тодорхой хугацаагаар түр хойшлуулах (suspend), эсхүл дуусгах (terminate) эрхтэй. Ерөнхийлөгчийн үгийг сонсохгүй буюу хүлээн авахгүй бол Ерөнхийлөгч хуралдааныг түр зогсохын тулд суудлаа орхин явна. Хуралдааныг үргэлжлүүлэхийн тулд Ерөнхийлөгч хуралдааныг дахин зарлан хуралдуулна.
3.	**Оросын Холбооны Улс**	**59 дүгээр зүйл.** 1.Төрийн Думаас тогтоосон хугацаа дууссан, эсхүл санал хураалтад оролцсон депутатуудын олонхын саналаар Төрийн Думын хуралдаанаар

	Төрийн Думын регламент (1998 онд батлагдсан)	хэлэлцэх асуудлын дараалалд орсон асуудлын хэлэлцүүлгийг дуусгавар болгож болно. 2.Тухайн хэлэлцүүлгийг дуусгавар болгох тухай санал хүлээн авсан хуралдаан даргалагч нь үг хэлэх дараалалд орсон болон үг хэлсэн депутатуудын тоог Төрийн Думын депутатуудад мэдээлж, үг хэлэх дараалалд орсон боловч үг хэлж чадаагүй, үг хэлүүлэхийг шаардаж байгаа намын бүлгийн төлөөллүүдэд депутатуудын зөвшөөрснөөр үг хэлэх эрх олгоно. 3.Асуудлын хэлэлцүүлэг дуусаны дараа илтгэгч, хамтран илтгэгч хаалтын үг хэлэх эрхтэй. 4.Асуудлын хэлэлцүүлгийг дуусгавар болгох шийдвэр гаргасантай холбогдуулан үг хэлэх боломжгүй болсон Төрийн Думын депутатууд гарын үсгээ зурж, хуралдаан даргалагчид танилцуулсан хэлэх үгийн эх бичвэрийг хуралдааны тэмдэглэлд хавсаргах эрхтэй. **84 дүгээр зүйл.** 2.Энэ Регламентад өөрөөр заагаагүй бол дэгтэй холбоотой асуудлыг санал хураалтад оролцсон депутатуудын олонхын саналаар шийдвэрлэнэ. Дэгтэй холбоотой асуудалд дараах асуудлууд хамаарна: а) хуралдааныг завсарлуулах (перерыв) буюу хуралдааныг хойшлуулах (перенос) тухай; д) хэлэлцэж байгаа асуудлын хэлэлцүүлгийг хойшлуулах (перенос) буюу зогсоох (прекращения) тухай; **113 дугаар зүйл.** 3.Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн хууль санаачлагч, эсхүл түүний төлөөлөгч хуралдаанд ирээгүйн улмаас хуулийн төслийг хариуцсан хороогоор хэлэлцэх боломжгүй болсон бол уг хуулийн төслийг хэлэлцэхээр тус хорооны өөр хуралдаанд шилжүүлнэ. Хэрэв хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн хууль санаачлагч нь Төрийн Думын депутат бол хариуцсан хороо хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийг хойшлуулсан талаар холбогдох намын бүлэгт мэдэгдэнэ… **118 дугаар зүйл.** 4.Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн хууль санаачлагч, эсхүл түүний төлөөлөгч Төрийн Думын хуралдаанд ирээгүйн улмаас хуулийн төслийг Төрийн Думын хуралдаанаар хэлэлцэх боломжгүй болсон бол уг хуулийн төслийг хэлэлцэхээр Төрийн Думын өөр хуралдаанд шилжүүлнэ. Хариуцсан хорооноос батлуулахаар мэдүүлсэн хуулийн төслийг Төрийн Думын хуралдаанаар хэлэлцэх үед хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн хууль санаачлагч, эсхүл түүний төлөөлөгч дахин ирээгүй бол хариуцсан хорооны саналаар уг хуулийн төслийг Төрийн Дум хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн хууль санаачлагч, эсхүл түүний төлөөлөгчийн оролцоогүйгээр хэлэлцэнэ. **121.1 дүгээр зүйл.** 3.Төрийн Думын Төсөв, татварын хорооноос дараагийн санхүүгийн жил, төлөвлөсөн хугацааны холбооны төсвийн тухай хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэхэд холбогдох хороодын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчдийг заавал оролцуулна. Төрийн Думын Төсөв, татварын хорооны хуралдаанд холбогдох хороодын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчид зөвлөх саналаар оролцоно. Хэрэв Төрийн Думын Төсөв, татварын хорооны хуралдаанд холбогдох хорооны итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч ирээгүй бол нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг Төрийн Думын Төсөв, татварын хорооны өөр хуралдаанд шилжүүлэх ба энэ талаар холбогдох хороонд мэдэгдэнэ. Төрийн Думын Төсөв, татварын хорооны хуралдаанд холбогдох хорооны итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч дахин ирээгүй бол нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлын түүний оролцоогүйгээр хэлэлцэнэ.
4.	**Өмнөд Солонгос Улс**	**74 дүгээр зүйл. Хуралдааныг завсарлуулах**

UIH MN СУДАЛГААНЫ САН

	Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (2012 онд батлагдсан)	1.Хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлын дараалалд орсон асуудлуудыг хэлэлцэж дууссан бол хуралдаан даргалагч хуралдааныг завсарлуулах (adjournment) тухай зарлаж болно. 2.Хуралдааныг завсарлуулах тухай зарласан өдөр хуралдааныг дахин хуралдуулахгүй. Дотоодын эмх замбараагүй байдал, гадаад аюул заналхийлэл, байгалийн гамшиг, санхүү, эдийн засгийн ноцтой хямрал, үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлсөн дайсагналын ноцтой байдал, дайн бүхий байдал, эсхүл түүнтэй адилтгах үндэсний онц байдал бий болсон үед хуралдаан даргалагч намын бүлэг тус бүрийн төлөөлөлтэй зөвшилцсөн бол энэ заалт үйлчлэхгүй. **145 дугаар зүйл. Хуралдааны дэг сахиулах** 3.Хуралдааны танхимд эмх замбараагүй байдал үүссэний улмаас дэг сахиулах боломжгүй гэж үзсэн бол Үндэсний Ассамблейн дарга, эсхүл хорооны дарга хуралдааныг түр хойшлуулж (suspend) буюу завсарлуулж (adjourn) болно.
5.	**Турк Улс** Үндэсний Их Хурлын дэгийн тухай хууль (1973 онд батлагдсан)	**57 дугаар зүйл.** …Хэрэв нийт гишүүдийн гуравны нэгээс доошгүй нь ирээгүй бол хуралдааныг нэг цаг хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болно (postpone). Хэрэв хуралдааны ирц бүрдээгүй бол уг хуралдааныг хааж болно (close). **68 дугаар зүйл.** Хуралдаан даргалагч хуралдааны үеэр чимээ шуугиан гаргах, зодоон цохион хийх зэрэг эмх замбараагүй байдал үүссэн үед гишүүдэд хуралдааны дэгийг сахиулж чадахгүй бол чуулганы индэр дээрээс хуралдаанаас завсарлага авахыг сануулах, хэрэв дээрх эмх замбараагүй байдал үргэлжилбэл тэрээр нэг хүртэл цагийн завсарлага зарлана. Хуралдааныг дахин нээсэн ч чимээ шуугиан, зодоон цохионыг зогсоож чадахгүй бол дарга хуралдааныг хаана.
6.	**Финланд Улс** Парламентын хуралдааны дэг (1999 онд батлагдсан)	**57 дугаар зүйл. Хойшлуулах (deferral)** Хэрэв танилцуулах хэлэлцүүлгийн үед гишүүн хүсэлт гаргасан бол уг асуудлыг ойрын нэгдсэн хуралдаан хүртэл хойшлуулна. Танилцуулах хэлэлцүүлгийг дахин хойшлуулахгүй. Хорооны танилцуулгыг дараагийн өдрийн нэгдсэн хуралдааны эхэнд хэлэлцэнэ. Гэхдээ тодорхой шалтгаанаар Парламент уг асуудлыг тухайн өдрийн нэгдсэн хуралдааны төгсгөлд хэлэлцэхээр хойшлуулж болно. Анхны хэлэлцүүлэг болон энэ дэгийн 54, 55 дугаар зүйлд заасан асуудлын хэлэлцүүлгийг нэг удаа хойшлуулж болно. Бусад тохиолдолд хойшлуулах асуудлыг Парламент шийдвэрлэнэ. Засгийн газрын мэдэгдэл, тайлан, асуулгатай холбоотой хэлэлцүүлэг эхэлсэн бол уг асуудлын хэлэлцүүлгийг хойшлуулахгүй. Хойшлуулах тухай зохицуулалт нь Ерөнхий сайдын мэдээлэл, эсхүл тулгамдсан асуудлын талаарх хэлэлцүүлэгт хамаарахгүй.
7.	**Франц Улс** Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг (1958 онд батлагдсан)	**52 дугаар зүйл**. 1.Ерөнхийлөгч (хуралдаан даргалагч) хуралдааныг нээх, хэлэлцүүлгийг удирдан явуулах, хуралдааны дэгийн хэрэгжилтийг хангах, хуралдааны дэг сахиулна. Тэрээр хуралдааныг хэдийд ч түр хойшлуулж (suspend) буюу завсарлуулж (adjourn) болно. **57 дугаар зүйл.** 1.Энэ хуулийн 49 дүгээр зүйлд заасны дагуу зохион байгуулсан хэлэлцүүлэг, эсхүл ерөнхий буюу тодорхой асуудлаарх хэлэлцүүлгийн үед буюу санал хураалтыг тайлбарлах үед эсрэг байр суурьтай хоёроос доошгүй илтгэгч үг хэлсэн бол хэлэлцүүлгийн тухайн үе шатыг нэн даруй хаахыг (closure) Ерөнхийлөгч шийдвэрлэж болно, эсхүл Танхимын гишүүн санал гаргаж болно. Хэлэлцүүлгийг иймхүү хаах нь бүхэлдээ хуулийн төслийн санал хураалтын тайлбарт хамаарахгүй. 2.Хэрэв Танхимын гишүүн ерөнхий хэлэлцүүлэг (the general debate)-ийг хаах санал гаргасан бол нэг гишүүнд зөвхөн уг саналыг эсэргүүцэж

ШУТИС-ИН СУДАЛГААНЫ САН

		хоёр хүртэлх минутын үг хэлэхийг зөвшөөрнө. Хэлэлцүүлэгт үг хэлэх дараалын дагуу үгээ хэлж чадаагүй эхний гишүүн нь хамгийн түрүүнд үг хэлэх ба түүний эзгүйд үг хэлэх дараалын дагуу хэлэлцүүлэг хаахын эсрэг саналтай бусад гишүүнд давуу эрх олгоно. Хэрэв үг хэлэх дараалалд өөр гишүүн байхгүй бол хэлэлцүүлэг хаахыг эсэргүүцэж үг хэлэх хүсэлт эхэлж гаргасан гишүүн үг хэлнэ. 3.Ерөнхий хэлэлцүүлгээс гадуур хэлэлцүүлгийг хаахыг шаардсан бол Танхим уг асуудлыг хэлэлцэхгүйгээр шийдвэрлэнэ. 4.Хэлэлцүүлгийг хаах асуудлыг шийдвэрлэхэд нийтийн санал хураалт явуулахгүй. Ерөнхийлөгч гар өргөж санал хураах замаар зөвлөлдөнө. Хэрэв гар өргөх санал хураалтад эргэлзэж байгаа бол Танхим босож, сууж санал хураана. Хэрэв санал хураалтад эргэлзсэн хэвээр байгаа бол хэлэлцүүлгийг үргэлжлүүлнэ. **58 дугаар зүйл.** 1.Хуралдааны дэгтэй холбоотой саналыг үндсэн асуудал (the main question)-аас ямагт нэн тэргүүнд тавих ба энэ нь үндсэн асуудлын талаарх хэлэлцүүлгийг түр хойшлуулна (suspend). Энэ зорилгоор үг хэлэх хүсэлт гаргасан бүх гишүүнд нэн даруй, хэрэв өөр гишүүн үг хэлж байвал түүнийг үгээ хэлж дуусмагц үг хэлэх эрх олгоно. 2.Хэрэв дэвшүүлсэн асуудал нь хуралдааны дэг, эсхүл хуралдааны явцтай илт холбогдолгүй, эсхүл хэлэлцэх асуудалтай холбогдолгүй бол Ерөнхийлөгч тухайн гишүүний үгийг зогсооно. 3.Хуралдааныг түр хойшлуулах (suspend) хүсэлтийг Засгийн газар, холбогдох хорооны дарга буюу илтгэгч, эсхүл намын бүлгийн хувьд бүлгийн дарга, эсхүл түүнийг төлөөлөхөөр урьдчилан Ерөнхийлөгчид мэдэгдсэн бүлгийн гишүүн гаргаснаас бусад тохиолдолд Үндэсний Ассамблей шийдвэрлэнэ. Аливаа шинэ төлөөлөгч нь өмнөх төлөөлөгчийг хүчингүй болгоно. 4.Хэрэв гишүүн хувийн үзэл бодлоо илэрхийлэхийг хүссэн бол зөвхөн хуралдааны төгсгөлд үг хэлэх эрх олгоно. 5.Энэ зүйлд заасны дагуу үг хэлэх эрхийг 2 хүртэлх минут олгоно. **77 дугаар зүйл.** 1.Гишүүн хэлэлцүүлэг явуулах болон санал өгөх эрх чөлөөнд саад учруулахыг оролдох, эсхүл нэг буюу хэд хэдэн гишүүн руу халдсан тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн дэг сахих тухай сануулгыг биелүүлэхгүй бол Ерөнхийлөгч хуралдааныг завсарлуулж (adjourn), Ажлын албыг хуралдуулна.
8.	**Эстони Улс** Рийгикогугийн хуралдааны дэг, дотоод журмын тухай хууль (2003 онд батлагдсан)	**65 дугаар зүйл. Завсарлага** Хуралдаан даргалагч 30 хүртэлх минутын завсарлага (recess) зарлаж болно. **73 дугаар зүйл. Хэлэлцүүлэг явуулах боломжгүй болох** 1.Хэрэв уг асуудлыг хэлэлцэх үндэслэл болсон баримт бичгийг Рийгикогугийн гишүүдэд цаг тухайд нь тараагаагүй, эсхүл илтгэгч ирээгүй бол хуралдаан даргалагч тухайн асуудлын хэлэлцүүлгийг нээхгүй. 2.Энэ зүйлийн 1 дэх дэд хэсэгт заасан нөхцөл бий болсон бол уг хэлэлцүүлгийг дараагийн ажлын долоо хүртэлх хоног хойшлуулна (deferred). **83 дугаар зүйл. Санал хураах журам** 2.Байнгын хороо, эсхүл намын бүлгийн дарга, дэд дарга санал хураахаас өмнө 10 хүртэлх минутын завсарлага (recess) шаардаж болно. **86 дугаар зүйл. Санал хураалтад бэлтгэх** 1.Шаардлагатай гэж үзвэл хуралдаан даргалагч саналын хуудас бэлтгэхийн тулд завсарлага (recess) зарлана. 3.Саналын хуудас бэлтгэсний дараа хуралдаан даргалагч завсарлага дууссаныг зарлана.

UHLMN СУДАЛГААНЫ САН

		107 дугаар зүйл. Төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлгийг түр хойшлуулах 1.Рийгикогугийн Зөвлөл, холбогдох хороо, эсхүл төсөл санаачлагчийн саналаар Рийгикогу төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлгийн санал хураалтыг түр хойшлуулна (suspend). Намын бүлгийн холбогдох саналаар санал хураалт явуулна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Монгол Улсын хууль, Улсын Их Хурлын тогтоол

- Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, 1992 он. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11439
- Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хууль, 1997 он. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=7104
- “Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг батлах тухай” УИХ-ын 2001 оны 61 дүгээр тогтоол. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203159&showType=1
- “Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэг батлах тухай” УИХ-ын 2006 оны 14 дүгээр тогтоол. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203204&showType=1
- Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль, 2007 он. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=356
- Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль, 2020 он. https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15412

Ном, сурах бичиг

- Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль тогтоомж (Түүхэн эмхэтгэл, харьцуулсан судалгаа, 1914-2013). Г.Батхүү, Л.Өлзийсайхан, Б.Батбаяр. УИХ-ын Тамгын газар. УБ., 2013 он.
- Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль тогтоомж (Түүхэн эмхэтгэл, харьцуулсан судалгаа, 1914-2013). Г.Батхүү, Л.Өлзийсайхан, Б.Батбаяр. УИХ-ын Тамгын газар. УБ., 2013 он.
- Парламентын хуралдааны дэгийн онол, арга зүйн үндэс. Л.Өлзийсайхан. УБ., 2010 он.
- Улсын Их Хурлын дэгийн тухай хууль тогтоомж дахь санал хураалтыг цахим тоолууруар явуулах зохицуулалт ба гишүүдийн ирц (СТ-18/228). УИХ-ын Тамгын газар, Мэдээлэл, хяналт шинжилгээ, үнэлгээний хэлтсийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны алба. Судалгааны эмхэтгэл, Боть 29. УБ., 2018 он.
- БНМАУ-ын Бага Хурлын 1990 оны 09 дүгээр сарын 13-ны өдрийн “Дэг батлах тухай” 01 дүгээр тогтоол. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хууль (1990-2017 он). Ерөнхий редактор Ц.Цолмон. УБ., 2018 он.

Гадаад хэл дээрх эх сурвалж

- Австралийн Холбооны Улсын Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэг (House of Representatives Standing and Sessional Orders, 2004) - https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/House_of_Representatives_Standing_Orders
- Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Бундестагийн хуралдааны дэг (Rules of Procedure of the German Bundestag) - https://www.bundestag.de/en/parliament/function/legal
- Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын Регламент (Регламент Государственной Думы, 1998) - http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/
- Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (National Assembly Act, 2012) - https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=25732&lang=ENG
- Бүгд Найрамдах Турк Улсын Үндэсний Их Хурлын хуралдааны дэг (Türkiye büyük millet meclisi içtüzüğü (Rules of Procedure of the Grand National Assembly of Turkey), 1973) https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=17&MevzuatNo=584&MevzuatTertip=5
- Бүгд Найрамдах Финланд Улсын Парламентын хуралдааны дэг (Parliament’s Rules of Procedure, 1999) - https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_3+2013.pdf
- Бүгд Найрамдах Франц Улсын Үндэсний Ассамблейн Регламент (Rules of Procedure of National Assembly, 1958) - https://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#chap12
- Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Рийгикогугийн хуралдааны дэг, дотоод журмын тухай хууль (Riigikogu Rules of Procedure and Internal Rules Act, 2003) - https://www.riigiteataja.ee/en/eli/518112014003/consolide

ШУТИС СУДАЛГААНЫ САН